O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
KRIMINOLOGIYA TADQIQOT INSTITUTI

KRIMINOLOGIK FAOLIYAT

ILMIY-AMALIY JURNAL

O‘z.KTI №2 - 2026 (7) ISSN: 3060-5024

KRIMINOLOGIK FAOLIYAT
ILMIY-AMALIY JURNAL
№2 / 2026 (7)
ISSN: 3060-5024

MUASSIS: O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI KRIMINOLOGIYA TADQIQOT INSTITUTI

Tahrir hay'ati raisi
Berdialiyev Baxtiyor Erkinovich
Institut boshlig'i, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

Tahrir hay'ati a'zolari
Niyazmetov Ikrom Masharipovich
O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi mas'ul xodimi, tahrir hay'ati raisi o'rinbosari
Azim Shuhrat Obid o'g'li
yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori
Nigmatov Ruftullo Olimdjonovich
falsafa doktori, professor
Sharafutdinov Alisher Ozodovich
O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, dotsent
Ismailov Isamiddin
yuridik fanlar doktori, professor
Turg'unov Murod Tursunbayevich
yuridik fanlar doktori, professor
Niyozova Salomat Saparovna
yuridik fanlar doktori, professor
Zakirova Adina Gulyamovna
yuridik fanlar doktori, professor
Ziyodullayev Muzaffar Ziyodullayevich
yuridik fanlar doktori, professor
Otajonov Abrorjon Anvarovich
yuridik fanlar doktori, professor
Ganiyev Sherzod Alisherovich
yuridik fanlar doktori, professor
Xujakulov Siyovush Baxtiyorovich
yuridik fanlar doktori, professor
Toshpulatov Akrom Ikromovich
yuridik fanlar doktori, dotsent
Maxsadov Maqsatullo Ismatovich
yuridik fanlar doktori, dotsent
Nurullayev Umid Kupalovich
yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, dotsent
Ollamov Yarash Yo'ldoshevich
yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, dotsent
Nurumbetova Sadoqat Allayarovna
yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, dotsent
Mirzayev Jahongir Umirzakovich
yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori
Matchanov Ruslanbek Azatovich
pedagogika fanlari doktori, dotsent
Yernazarov Solijon Yerkinovich
iqtisod fanlari bo'yicha falsafa doktori
Yarov Bekmamat Alikulovich
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, bosh muharrir

MUNDARIJA

KRIMINOLOGIK TAHLIL VA NAZARIY-METODOLOGIK YONDASHUV

Berdialiyev B.E.
Ijtimoiy profilaktika samaradorligini baholashning kriminologik mezonlari 3

Якубов А.С., Азим Ш.О.
Первый уголовный кодекс независимого Узбекистана: тридцать лет функционирования (I часть) 8

Adilkariyev X.T., Umirzakov B.A.
Kriminologik prognozlashning mahalladagi jinoyatlarni barvaqt oldini olish mexanizmidagi o'rni 15

Berdialiyev B.E., Ollamov Ya.Y.
Ichki ishlar organlari va ular xodimlarining imijini oshirish: nazariy-metodologik yondashuvlar 20

Murodov B.B., Abdullaev A.Y.
So'roq qilishdagi protsessual bo'shliqlarning jinoyat ishi bo'yicha haqiqatni aniqlashga ta'siri: muammo va yechimlar 29

Bobomurodov F.B.
Kiberjinoyatchilikning oldini olishda tezkor-qidiruv tadbirlarini huquqiy tartibga solish: kriminologik tahlil 36

Payziyev D.Yu., Rasulev A.A.
Giyohvandlik vositalari, psixotrop moddalarni yoki ularning analoglarini qonunga xilof ravishda tayyorlash, ishlab chiqarish va qayta ishlash tushunchalarining o'zaro munosabati 44

To'rayev I.E.
Giyohvandlik va narkojinoyatlarga qarshi kurashishda ilmiy tadqiqotlarning ahamiyati 49

Mirzayev J.U., Abduxamidov G.Z.
Ichki ishlar organlarida strategik rejalashtirishning ahamiyati 55

Исаев С.А.
Криминологическая характеристика личности преступника совершающего преступления, связанные с незаконным оборотом огнестрельного оружия 60

Nazarova L.G.
Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining kriminologik tavsifi: holati, tendensiyalari va profilaktik ahamiyati 67

Boliyev U.U.
Mahallalarda jamoat tartibini ta'minlashning huquqiy asoslari: tizimli-kriminologik tahlil 71

XORIJIY TAJRIBA

Nigmatov R.O.
Buyuk Britaniya mahalliy tuzilmalarining jinoyatlarni oldini olish tizimidagi o'rni va O'zbekiston amaliyotiga tatbiq etish imkoniyatlari 76

Tahririyat manzili:
100187. Toshkent shahri
Mirzo Ulug'bek tumani
Buyuk ipak yo'li ko'chasi, 243
Tel.: +998 (71) 231-39-77
Elektron pochta: kti@iiv.uz
Website: kti.iiv.uz

© O'zbekiston Respublikasi Kriminologiya tadqiqot instituti

Jurnal 2024-yil 21-oktabrda O'zbekiston Respublikasi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan C-5669658 raqami bilan ro'yxatga olingan. O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2025-yil 12-fevraldagi 367/5-son qarori bilan yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish uchun tavsiya etilgan jurnallar ro'yxatiga kiritilgan.

Muminova Gulnora Taxirovna
Katta muharrir, dizayn
Fayziyev Abdujabbor
Texnik muharrir

Original-maket O'zbekiston Respublikasi Kriminologiya tadqiqot instituti Tahririy-noshirlik markazida tayyorlandi.

Maqolalar har qanday usulda to'liq yoki qisman ko'chirilib bosilganida «O'zbekiston Respublikasi Kriminologia tadqiqot institutining «Kriminologik faoliyat» ilmiy-amaliy jurnali»dan olinganligi ko'rsatilishi shart.

Materiallarda keltirilgan fakt va raqamlar, ko'chirmalar, iqtisodiy statistik ma'lumotlar rostligi va aniqligi uchun muallif javob beradi.

Muallif fikri tahririyat nuqtai nazaridan farq qilishi mumkin.

Tahririyatga kelgan qo'lyozma taqriz qilinmaydi va qaytarilmaydi.

Tahririyat xatlar mualliflari bilan yozishmaydi.

Bichimi 60x40 1/8.
Bosma tabag'i 11,0.
Adadi 50 nusxa.
O'zbekiston Respublikasi Kriminologiya tadqiqot instituti Tahririy-noshirlik markazida chop etilgan.
Bosishga ruxsat etildi 30.06.2026.
Buyurtma № 26/39.

MUNDARIJA

Saidov B.Yo.
Kiberjinoyatlar bo'yicha xalqaro standartlar va xorijiy davlatlar tajribasida kibero'g'rilik jinoyatlari kvalifikatsiyasi 86

Maxsadov M.I.
Koreya Respublikasi va O'zbekiston Respublikasining ma'muriy-huquqbuzarliklar to'g'risidagi qonunchiligini qiyosiy-huquqiy tahlili: milliy ma'muriy qonunchilikni modernizatsiya qilish yo'llari 91

Aripov A.X.
O'zbekistonda yoshlar huquqbuzarliklari profilaktikasi: milliy qonunchilik tahlili, statistik tendensiyalar va ilg'or xorijiy tajriba 99

XALQARO HAMKORLIK

Kaxarova M., R. Kalesnikas
Female criminality: socio-psychological deformation and victimological determinants 104

Gábor Kovács, Alokhonov M.A.
Issues of improving the quality of national criminological research on the basis of modern scientific standards 110

Тазетдинов Р.Р., Агафонов М.В.
Международно-правовые и национальные подходы к противодействию киберпреступности 122

TADQIQOTCHI MINBARI

Turayev A.P.
Jinoyatlarning sabab va sharoitlarini aniqlashda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning kriminologik asoslari 127

Kutbitdinov G'.X.
O'zbekiston respublikasida prekursorlarustidan davlat nazorati: muammolar va yechimlar 124

Murzajanov Sh.G.
Murojaatlar bilan ishlash orqali huquqbuzarliklar va jinoyatchilikka qarshi kurashish: huquqiy mexanizmlar va samaradorlik 134

Davranov X.B.
Korrupsiyaviy jinoyat sodir etgan ichki ishlar organlari xodimi shaxsining kriminologik tavsifi 143

Rixsimov K.A.
O'zbekistonda raqamli kriminologiyani rivojlantirish: "Criminology AI" texnologiyasi misolida milliy model 148

Isayev E.E.
Voyaga yetmaganlar huquqbuzarliklari profilaktikasining institutsional-huquqiy mexanizmini takomillashtirish strategiyalari 152

Maxmudov J.X.
Jamoat tartibini muhofaza qilishda milliy gvardiya kabi tuzilmalarning o'ziga xos jihatlari: xorijiy tajriba 160

Muhamadov U.U.
Huquqni muhofaza qilish faoliyatida maxsus xizmat vazifalarini bajarish layoqatini huquqiy ta'minlash: xorijiy strategiyalar va innovatsion yondashuvlar 166

Aynidinov S.I.
Narkojinoyatlarga qarshi kurashda xorijiy davlatlar tajribasi 173

MUROJAATLAR BILAN ISHLASH ORQALI HUQUQBUZARLIKLAR VA JINOYATCHILIKKA QARSHI KURASHISH: HUQUQIY MEXANIZMLAR VA SAMARADORLIK

MURZAJANOV
Shavkatbek Gafurovich
O'zbekiston Respublikasi Kriminologiya tadqiqot instituti ilmiy xodimi

Annotatsiya. *Ushbu maqolada jismoniy va yuridik shaxslar murojaatlari bilan ishlashning huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashishga ta'siri baholanadi. Murojaatlar tizimi jinoyatlarni barvaqt aniqlash va korrupsiya xavflarini pasaytirish uchun muhim mexanizm sifatida ko'rib chiqiladi. Davlat organlari faoliyatida murojaatlardan olingan ma'lumotlarni tahlil qilib, huquqiy ta'sir choralarini takomillashtirish borasida takliflar ilgari suriladi.*
Kalit so'zlar: *murojaat, jinoyatchilikka qarshi kurash, profilaktika, davlat organlari, huquqiy ta'sir, qonun ustuvorligi, jamoat xavfsizligi.*

Аннотация. *В настоящей статье исследуется характер влияния системы обработки обращений граждан и юридических лиц на общую эффективность предупреждения преступности и противодействия правонарушениям. Рассматриваемый институт обращений позиционируется как ключевой превентивный инструмент, способствующий раннему обнаружению деликтогенных факторов и минимизации коррупционных рисков в государственном секторе. На основе мониторинга сведений, извлекаемых из поступающих заявлений, авторами сформулированы научно обоснованные предложения, направленные на модернизацию механизмов правового воздействия и совершенствование деятельности органов государственной власти в сфере обеспечения законности.*
Ключевые слова: *заявления граждан, противодействие преступности, деликтологическая превенция, публично-властные институты, меры правового воздействия, верховенство права, общественная безопасность.*

Abstract. *This paper evaluates the conceptual impact of processing public and institutional inquiries on the overall efficacy of crime prevention and law enforcement strategies. The petition system is examined as a pivotal proactive mechanism designed for the early detection of underlying criminal anomalies and the mitigation of systemic corruption risks within public administration. By analyzing empirical insights derived from citizen grievances, the study outlines strategic recommendations aimed at optimizing current legal response mechanisms and upgrading the counter-crime frameworks deployed by state authorities.*
Keywords: *public petitions, counter-crime initiatives, delinquency prevention, state agencies, legal response metrics, rule of law, public safety.*

Davlat organlarining jismoniy va yuridik shaxslar murojaatlari bilan ishlash faoliyati faqatgina ma'muriy usullardan iborat emas, balki ijtimoiy adolatni ta'minlashning muhim vositasi hamdir. Bugungi islohotlar davrida aynan murojaatlar davlat organlariga haqiqiy vaziyatni va real muammolarni ko'rsatuvchi "ko'zgu" vazifasini o'taydi.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan "Xalq davlat organlariga emas, davlat organlari xalqqa xizmat qilishi kerak" [1], degan prinsip murojaatlar bilan ishlash tizimini tubdan o'zgartirdi. Bugungi kunda murojaatlar tizimi faqatgina shikoyatlar to'plami emas, balki jinoyatchilikni jilovlashning eng samarali ijtimoiy mexanizmiga aylandi.

Huquqbuzarliklarning oldini olish va jinoyatchilikka qarshi kurashishda davlat organlarining murojaatlar bilan ishlashi huquqiy ta'sirni ta'minlovchi boshqa ilmlarning o'zaro kesishuvi hisoblanadi. Bu sohada o'zbek olimlari tomonidan bir qator izlanishlar olib borilgan.

Masalan, I. Ismailov huquqbuzarliklar profilaktikasiga oid tadqiqotlarida jinoyat sodir etilishiga yo'l qo'ygandan ko'ra, uning erta aniqlash va barvaqt oldini olish mexanizmlarini ishlab chiqish masalalariga alohida e'tibor qaratadi.

Olim jinoyatchilikka qarshi kurashishda faqat huquqiy choralarga emas, balki ijtimoiy va maishiy muammolarni hal etishga urg'u beradi. U jinoyatlarni har bir mahalla, oila va shaxs kesimida o'rganish va bartaraf etishni muhim deb hisoblaydi.

Darhaqiqat, "mahallabay" va "oiladay" ishlash usullari jinoyatchilik xavfini barvaqt aniqlashning samarali mexanizmi hisoblanadi [2]. Chunki ijtimoiy-maishiy muammolar hal qilinmasa, jinoyatchilikni faqat jazo choralari bilan kamaytirish kutilgan natijani bermaydi.

Hamkorlik mexanizmlarida huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshiruvchi subyektlar (ichki ishlar organlari, davlat idoralari va jamoatchilik tashkilotlari) o'rtasidagi aloqalarni takomillashtirish hamda ularning tashkiliy-huquqiy asoslarini rivojlantirish kerak bo'ladi.

"Xavfsiz mahalla" tamoyili doirasida ijtimoiy muhitda huquqbuzarlikning har qanday ko'rinishiga qarshi jamoatchilikda qat'iy immunitet va murosasizlik kayfiyatini qaror toptirish lozim. Hududlarning kriminogen barqarorligidan kelib chiqib, shartli ravishda "qizil", "sariq" va "yashil" toifalarga tasniflash hamda manzilli profilaktika tizimini tashkil etish ilmiy-amaliy jihatdan yuqori samara beradi.

Professor I. Ismoilovning fikricha, "huquqbuzarliklar profilaktikasi – bu faqat davlat organlarining vazifasi emas, balki keng jamoatchilik va fuqarolar o'rtasidagi faol hamkorlikning natijasidir" [2].

Olim jinoyatchilikka qarshi kurashishda murojaatlar tizimining rolini yuqori baholaydi. Bu jarayon huquqbuzarliklar profilaktikasida birgalikda kurashishning muhim qismi ekanligini ta'kidlaydi. Uning fikriga ko'ra, jinoyatchilikka qarshi kurashish va profilaktika tizimi faqat davlatning vazifasi bo'lmasligi kerak. Uning samaradorligi fuqarolar bilan o'rnatilgan oshkora va doimiy aloqalarga to'g'ridan-to'g'ri bog'liq.

Nazarimizda, I.Ismailov taqdim etgan profilaktikaga tizimli yondashuv va B. Axmedovning murojaatlarni davlat boshqaruvi indikatori sifatida baholash borasidagi fikrlari jinoyatchilikni jilovlashning "ijtimoiy nazorat – barvaqt profilaktika" mexanizmining ajralmas qismi sifatida namoyon bo'ladi. Profilaktika jinoyatchilik determinantlariga tizimli ta'sir ko'rsatadi [3].

Ushbu solishtiruvning asosiy mantig'i shundaki, agar profilaktika tizimli bo'lsa (murojaatlar bu tizimga ma'lumot yetkazadi), u holda murojaatlar tizimi profilaktika jarayonida muhim rol o'ynaydi.

B. Axmedov ta'kidlaganidek, murojaatlar davlat boshqaruvidagi xato va kamchiliklarni aniqlash uchun signal hisoblanadi. Murojaatlarni to'g'ri tahlil qilish orqali jamiyatda nazorat uchun yangi imkoniyatlar yaratilishi va jinoyatlarning sodir bo'lishidan avval (barvaqt) ixtiyoriy oldi olish mumkin bo'ladi [4].

B.R. Axmedovning fikricha, davlat organlarining xalqqa xizmat qilishi va murojaatlarni sifatli ko'rib chiqishi boshqaruvdagi xavflarni kamaytiradi. I. Ismailov nazariyasiga asoslanganda esa, bu jarayon jinoyat sodir bo'lishiga imkon beruvchi shart-sharoitlar (determinantlar) to'laqonli yo'qolishiga xizmat qiladi.

Shuning uchun murojaatlar bilan ishlash faqatgina ma'muriy vazifa sifatida qabul qilinmay, balki jamiyatning kriminologik xavfsizligini ta'minlovchi samarali vosita hisoblanadi. B. R. Axmedovning fikriga ko'ra, agar davlat idoralari murojaatlarni diqqat bilan tahlil qilsa va muammolarga yechim topsa (xalqqa xizmat qilsa), odamlar o'rtasida norozilik sezilarli darajada kamayadi va boshqaruvda tartib o'rnatishga erishiladi. Bu esa tizimning to'g'ri ishlayotganini anglatadi.

Jinoyatlarga qarshi kurashishda kichik muammolar (masalan, qo'shnilar orasidagi nizolar) murojaat qilingan vaqtida hal etiladigan bo'lsa, bu nizolar keyinchalik jinoyatlarga aylanmasligiga yordam beradi. Bu holat, huquqbuzarliklarni profilaktika qilishdagi muhim mexanizm sifatida, o'z vaqtida jinoyatning ildizini bartaraf etishi mumkin.

Demak, davlat organlarining murojaatlar bilan ishlash tizimi jamiyat va davlat o'rtasidagi

determinantlarni aniqlashda muhim indikator hisoblanadi. Fuqarolarning murojaatlari orqali ijtimoiy nazoratning amalga oshirilishi tizimdagi deviant xulq-atvorni erta aniqlash imkonini beradi. Davlat organlarining huquqiy ta'sir choralari esa barvaqt profilaktikaning samaradorligini ta'minlaydi. Natijada, deliktual holatlar sodir bo'lgunga qadar ularning kelib chiqish sabab va sharoitlarini imkon darajasida bartaraf etishning samarali mexanizmi tashkil etiladi.

Davlat organlari xalqqa xizmat qilishi kerakligi tamoyili Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan bo'lib, bugungi kunda "mahallabay" ishlash tizimining asosini tashkil etmoqda [5]. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi doirasida mahallani jinoyatchilikdan xoli hududga aylantirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Bunda aholi murojaatlari faqat muammolarni hal qilishda emas, balki hududlarda huquqbuzarliklarini barvaqt aniqlash va profilaktika qilishda samarali axborot manbai bo'lib xizmat qilmoqda.

Davlatimiz rahbari "profilaktika ishlari aniq statistik ma'lumotlar, jinoyatchilikni chuqur tahlil qilish va har bir hududning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqarish lozim", deb ta'kidlagan edi [6]. Ushbu ko'rsatma ichki ishlar organlari faoliyatida, tizimdagi mavjud muammolarni aniqlash va kelajak vazifalarini belgilashda dasturilamal bo'lib xizmat qilmoqda. Shuningdek, "profilaktika kuni" (har payshanba) tadbirlari rasmiyatchilik uchun emas, balki aniq statistik tahlil va hududning kriminogen vaziyatiga muvofiq tavsiflanishi zarurligi birinchi marta qat'iy belgilangan.

Yurtboshimiz tomonidan belgilangan vazifalar profilaktika tizimini jinoyatga javob berish bosqichidan jinoyatlarni barvaqt prognoz qilish va oldini olish bosqichiga o'tkazishda asosiy omil bo'lib xizmat qilmoqda.

Mahallani sog'lomlashtirish jarayonida murojaatlar institutining funksional ahamiyati ikki karra diqqatga sazovor. Bir tomondan, murojaatlar oqimi lokal hududdagi yashirin muammolar xaritasini shakllantiruvchi element hisoblanadi. Infratuzilmaviy va maishiy yetishmovchiliklardan kelib chiqadigan e'tirozlar jamiyatda kriminogen vaziyatni murakkablashtiradi. Bunday holat, o'z navbatida, maishiy munosabatlarning keskinlashuvlga olib keladi va shaxslarga qarshi agressiv jinoyatlarning paydo bo'lishi uchun kriminal determinantlarni shakllantiradi.

I. Ismailov ta'kidlaganidek, jinoyatning sabab va sharoitlarini aniqlash uni jilovlashning asosiy omilidir. Murojaatlarni to'g'ri tahlil qilish, ularning kelib chiqish sabablarini o'rganish va o'z vaqtida choralar ko'rish orqali jinoyatlarning oldini olish mumkin. Buning uchun murojaatlarga juda katta e'tibor berish va mas'uliyat bilan yondashish talab qilinadi.

Tizimning ikkinchi muhim jihati, zamonaviy profilaktika modelining yaratilganligidir. Bunda "mahalla yettiligi" konsepsiyasi doirasida murojaatlarning sifat va miqdor ko'rsatkichlaridan kriminologik prognozlash vositasi sifatida foydalanish ustuvor ahamiyat kasb etadi. Masalan, muayyan oiladagi vaziyat bo'yicha murojaatlarning takrorlanishi kriminogen vaziyatning murakkablashganini anglatuvchi birlamchi signal sifatida xizmat qiladi. Bunday sharoitda davlat va jamiyat institutlarining vazifasi jinoiy qilmishni kutish emas, balki viktimizatsiya jarayonining oldini olishga qaratilgan kompleks tadbirlarni faollashtirishdan iboratdir.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, lokal darajada murojaatlarning sistematik va maqsadli hal etilishi hududning kriminogenlik indeksini 15-20 foizga pasaytirish imkonini beradi. Ushbu jarayonning ijtimoiy-psixologik jihati shundaki, davlat tuzilmalari ijtimoiy so'rovlarga tezkor va adolatli munosabat bildirganda, bu aholining huquqiy ongini yuksaltirishga yordam beradi. Aholida qonun ustuvorligiga bo'lgan ishonchni kuchaytirib, jinoiy xulq-atvorni yuzaga keltiruvchi destruktiv omillarni susaytiradi.

Qisqa qilib aytganda, murojaatlar tizimi jinoyatchilikni jilovlashning majburiy bo'lmagan, lekin eng insonparvar va samarali usuli hisoblanadi. "Mahallabay" ishlash, murojaatlarning tub ildiziga yetib borish — mahallada xavfsiz muhitni ta'minlashning asosini tashkil qiladi.

Hududiy ichki ishlar organlarining boshqa boshqaruv organlari, masalan, hokimlyat va mahalla bilan hamkorligining huquqiy asoslari mazkur organlarning yagona maqsadga xizmat qilishini ta'minlaydi. Huquqbuzarliklarni bartaraf etishga faqatgina ichki ishlar organlari mas'ul emas, balki barcha davlat organlarining hamkorligi asosida

amalga oshirilishi kerak. Bu o'ta muhim bo'lib, jinoyatchilik muammosi bilan kurashishda turli idoralar o'rtasidagi o'zaro aloqaning ahamiyatini anglatadi.

Har bir faoliyatda ijtimoiy-iqtisodiy elementlarni hisobga olish jinoyatchilikka qarshi kurashishda muhim ahamiyat kasb etadi. Murojaatlarni to'g'ri va tizimli ko'rib chiqish jinoyatlarning oldini olishda muhim mexanizm bo'lib, fuqarolarning ijtimoiy muammolari haqida kerakli axborotni olishda asqatadi.

Fuqarolarning murojaatlari davlat organlari va jamiyat o'rtasidagi aloqaning samarali vositasini tashkil qilgani bois, ular ijtimoiy xatarlarni aniqlashda muhim vazifani bajaradi. Shuningdek, murojaatlarning tahlili muammolarni o'z vaqtida aniqlash va ushbu muammolarga tezkor chora ko'rish imkonini yaratadi [7]. Fuqarolar tomonidan kelayotgan ariza, shikoyat va takliflar yuzasidan olingan ma'lumotlar jinoyatchilik va huquqbuzarliklarni tizimli ravishda aniqlashda va ularni hal qilishda muhim ahamiyatga ega.

X.T. Azizov ta'kidlaganidek, murojaatlarga befarqlik jamiyatda huquqiy nigilizmning kuchayishiga va fuqarolarning profilaktika tizimidagi roli susayishiga sabab bo'ladi. [8] Shu ma'noda, agar davlat organlari murojaatlarga tezkor va adolatli munosabat bildirsa, bu fuqarolarda qonunga bo'lgan ishonchni mustahkamlashga, ularni huquqbuzarliklar haqida faol xabar berishga undaydi. Aksincha, murojaatlarga befarq munosabat yoki formal yondashuv jinoyatchilikning oshishiga, jamoatchilik ishonchining susayishiga olib kelishi mumkin [9].

Murojaatlarni ko'rib chiqish jarayonida davlat organlari tomonidan amalga oshiriladigan tekshiruvlar ham jinoyatchilikka qarshi kurashishda muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki har bir murojaat bo'yicha o'tkazilgan tekshiruv natijasida huquqbuzarliklarning sabablari va shart-sharoitlari aniqlanib, bunga muvofiq chora-tadbirlar ishlab chiqiladi. Bu esa profilaktika samaradorligini oshiradi.

Bundan tashqari, murojaatlarni tahlil qilish orqali muayyan hudud yoki sohada jinoyatchilik turlarini aniqlash imkoniyati paydo bo'ladi. Bu ma'lumotlar asosida davlat organlari maqsadli profilaktika choralarini belgilab, resurslarni samarali taqsimlashlari mumkin. Masalan, agar ma'lum bir hududda maishiy zo'ravonlik hodisalari ko'paygan bo'lsa, ushbu yo'nalishda tegishli chora-tadbirlar kuchaytiriladi.

Rivojlangan xorijiy davlatlar tajribasi ham shunday ko'rsatadiki, fuqarolar murojaatlari bilan samarali ishlash jinoyatchilikka qarshi kurashishda muhim omil hisoblanadi. Rivojlangan mamlakatlarda elektron murojaatlar tizimi, ishonch telefoni va onlayn platformalar orqali aholidan kelayotgan ma'lumotlar doimiy tahlil qilinib, jinoyatchilikka qarshi kurashish strategiyasini shakllantirishda faol qo'llaniladi.

Shu bois, murojaatlarga jinoyatchilikka qarshi kurashishda jinoyatlar haqidagi axborot manbalarini, profilaktika mexanizmlarini, jamoatchilik nazoratini hamda davlat organlarining faoliyati samaradorligini baholashda muhim vosita sifatida qaraladi. Davlat organlarining murojaatlar bilan ishlash tizimini takomillashtirishi jinoyatchilikni kamaytirish va huquqiy tartibotni mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega.

B.B. Dadajonov o'z tadqiqotlarida, murojaatlar tizimi profilaktika sohasida to'rtta asosiy funksiyani bajarishini ta'kidlaydi. *Birinchidan*, u tayyorlanayotgan jinoyatlar haqida xabar beruvchi indikator vazifasini o'taydi. *Ikkinchidan*, ijtimoiy va maishiy muammolar (ishsizlik, nizolar) orqali jinoyat sabablarini aniqlash imkonini beradi. *Uchinchidan*, doimiy tazyiq ostidagi xotin-qizlar uchun potensial qurbonlarni aniqlash hamda ularni himoya qilishda xizmat qiladi. To'rtinchidan, mas'ul organlar xodimlarining kamchiliklarini aniqlab, tizimda ichki tuzatishlarni amalga oshirish imkonini yaratadi.

Rossiyalik olima A.I. Dolgovaning tadqiqotlarida jinoyatchilikning "tizimli determinatsiyasi" singari muhim jihatlar ham e'tiborga olinishi zarurligi ta'kidlanadi. Ushbu yondashuv jinoyatchilikni aniqlash va bartaraf etishdagi samaradorlikni oshirish uchun muhimdir[10].

Yuqorida keltirilgan mutaxassislarning fikrlari va olib borilgan o'rganishlardan kelib chiqib, mamlakatimizda huquqbuzarliklar profilaktikasi sifatini oshirish uchun quyidagi tashkiliy-huquqiy yangiliklar va tadbirlarni amalga oshirish bu yo'nalishda samarali bo'lishi mumkin:

birinchisi, O'zbekiston Respublikasining "Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari

...sida"gi qonuniga yangi modda, ya'ni ...murojaatlarning kriminologik monitoringi va pre...aktiv ta'siri" moddasi kiritish davlat organlariga ...asosiyjud murojaatlarni tahlil qilib, ijtimoiy nizolarni aniqlash jarayonida ularni kuzatishi imkonini beradi;

ikkinchisi, raqamli texnologiyalardan foydalanib, "Murojaatlarning kriminogen xaritasi» tizimini joriy etish, bu avtomatlashtirilgan tahlillar olib borish, murojaatlarning yig'ilishi va markazlashgan joylarni aniqlash imkonini beradi;

uchinchisi, Kriminologik skrining tizimini joriy etish. Murojaatlar bazasini sun'iy intellekt orqali tahlil qilish, har bir mahallaning xavflilik darajasini aniqlash va fuqarolarni ogohlantirish sistemasini yo'lga qo'yish;

to'rtinchisi, qayta aloqa profilaktikasini, ya'ni murojaat qilgan shaxslar bilan aloqa o'rnatgan holda, muammolari yechilgani haqida xabar berish mexanizmlarini joriy etish;

beshinchidan, jinoyatchilikni prognoz qilish metodikasini yaratish, ya'ni IIO xodimlari uchun murojaatlar mazmuniga asoslangan metodika ishlab chiqish, bu jinoyatchilikning barvaqt oldini olishda samaradorlikni ta'minlaydi;

oltinchidan, davlat organlari o'rtasida integratsiya kuchaytirish. Davlat idoralari va tashkilotlari o'rtasidagi o'zaro integratsiyani kuchaytirish va boshqaruv samaradorligini oshirishda tizimlashtirilgan (jadval ko'rinishidagi) ma'lumotlar almashinuvi markaziy o'rin tutadi. Axborot tizimlarini muvofiqlashtirish orqali idoralararo kommunikatsiyani yangi bosqichga olib chiqish bugungi kunning ustuvor vazifalaridan biridir.

Xulosa o'rnida ta'kidlash lozimki, fuqarolarning murojaatlari instituti shunchaki ijtimoiy muloqot vositasi emas, balki kriminogen vaziyatni barvaqt prognoz qilish va profilaktika tizimini maqbullashtirishning eng samarali huquqiy mexanizmidir. Tadqiqot jarayonida murojaatlar tahlili orqali jinoyatchilikka qarshi kurashishning institutsional va protsessual asoslari tizimli o'rganildi. Aniqlanishicha, davlat organlariga kelib tushayotgan ariza va shikoyatlarni raqamli texnologiyalar hamda jadvallashtirilgan ma'lumotlar bazasi (Big Data) yordamida qayta ishlash idoralararo hamkorlik samaradorligini tubdan oshiradi. Bu esa yashirin (latent) huquqbuzarliklarni aniqlash, xotin-qizlarga nisbatan tazyiqlarning oldini olish va ijtimoiy-maishiy nizolarni barvaqt bartaraf etish imkonini beradi. Bir so'z bilan aytganda, sohaga oid qonunchilik bazasini takomillashtirish va murojaatlar bilan ishlashda tizimli monitoringni yo'lga qo'yish mamlakatda huquq-tartibotni ta'minlash va kriminologik xavfsizlikni mustahkamlashning ustuvor omili bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan manbalar

1. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash — yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruza. // "Xalq so'zi"gazetasi, 2016-yil 8-dekabr. №242-y.(6677)
2. Ismailov I., Tursunov A.S. Huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashishda davlat organlari va jamoatchilik tuzilmalarining hamkorligi. – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2017.
3. Ismailov I. Huquqbuzarliklar profilaktikasi: Darslik. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2012. – 320 b.
4. Axmedov B.R. Davlat boshqaruvida murojaatlar bilan ishlashning huquqiy asoslarini takomillashtirish: Yurid. fan. bo'yicha falsafa d-ri (PhD) ... dis. avtoref. – Toshkent: TDYUU, 2020.
5. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – T.: "O'zbekiston", 2022.
6. Mirziyoyev Sh.M. "Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir". 1-jild. – Toshkent: "O'zbekiston", 2017.
7. Dadajonov, B. B. Ichki ishlar organlarida fuqarolarning murojaatlari bilan ishlash faoliyatini boshqarishni takomillashtirish: Yurid. fan. nomz. ... dis. avtoref. – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2011. – 26 b.
8. Azizov X.T. Huquqbuzarliklar profilaktikasida ijtimoiy sheriklik. – Toshkent: Akademiya, 2021. – 118-120-b.
9. Ismoilov I., Fazilov I.Yu. Kriminologiya: Darslik. – Toshkent: IIV Akademiyasi, 2021. – 410-415-b.
10. Долгова А.И. Криминология: Учебник для вузов / Под общ. ред. проф. А.И. Долговой. – 4-е изд., перераб. и доп. – Москва: Норма: Инфра-М, 2019. – С. 284–288.